

er en del af dette arbejde. Artiklen er det mest generelle oplæg til velfærdsanalyse, jeg ved af. Refereret ganske kort kan man sige, at der for det første vises, at under en række ganske generelle forudsætninger kan man aflede en række vigtige udsagn om optimale institutionelle organisationer. Med dette udgangspunkt er det for Tinbergen magtpåliggende at vise, at resultatet ikke bliver en fremhævelse af Vestens institutionelle organisationer som værende optimale, ej heller at de østeuropæiske er det. Man når til helt anderledes nuancerede bedømmelser. Dette fører atter frem til rent politiske betragtninger, hvor Tinbergen maler med en større farveskala end den gængse: sort og hvidt. Som det hedder hos Tinbergen: »... economic reality is less black and white than are the systems discussed. It may well be that the best economic regime is somewhere in between and much less difficult to determine than the optimum political structure«. (Kursivering er anmelderens). Udviklingen i Øst og Vest fortolkes til slut med fremhævelse af en række umiskendelige, »liberale« tendenser i Øst og en række »socialistiske« (for at bruge endnu et slagord, hvilket Tinbergen ikke ville kunne lide) tendenser i Vest. Disse tendenser fortolkes som bevægelser frem mod en mere optimal institutionel tilstand. Det vil ses, at der er sprængstof og politisk betonedede vurderinger trukket ind i analysen. Det er midlertid afgørende, at disse vurderinger ikke bliver lukket ind ad bagdøren. Det sker åbent og redeligt. Man kan så have forskellige opfattelser af, hvor langt man vil kunne nå med denne analyse. Tinbergen er optimist – anmelderen mindre troende.

På bogens sidste sider finder man en bibliografi over den kun 56-årige arbejder. Det er en liste, som tvinger én i knæ af beundring: Mere end 250 (tohundredeogfemti) trykte arbejder. Ikke alene er dette jo en arbejdspræstation af format, men frem for alt må den helt uomtvistelige, høje kvalitet, som har præget denne produktion, ihukommese.

P. Nørregaard Rasmussen.*

* Dr. polit., professor ved Københavns Universitet.

L. M. Lachmann: Capital and its Structure, G. Bell and Sons, Ltd. London 1956. XI + 130 s., Pris 15 s.

Professor Lachmanns lille bog om kapitalteori bærer tydeligt præg af, at forfatteren er tilhænger af den østrigske skole, både med hensyn til kapitalteori og konjunkturteori. Han forsøger bl. a. at fortolke og modificere Böhm-Bawerks teorier for at gøre dem mere acceptable og anvendelige. Teorien om produktionsomvejenes større produktivitet og produktionsperiodens længde som et mål for kapitalindsatsen bliver således til en teori om »division of capital« analog med arbejdsdelingen, hvor de nye kapitaldeles specialisering, komplementaritet og manglende delighed muliggør, at kapitalens grænseeffektivitet kan være stigende med stigende mængder af kapital. Produktionsstrukturens forlængelse fortolkes som et forenklet udtryk for en tendens til forøgelse af antallet af processtadier i produktionsprocessen, hvor Böhm-Bawerks fejl først og fremmest skulle bestå i, at han antager, at produktet opholder sig en given tid på hvert procestrin, og altså anvender produktionsperioden som mål for antallet af processtadier.

Grundsynspunktet i bogen er, at realkapital er en gruppe af heterogene og komplementære produktionsfaktorer, således at kapitalteorien ikke kan operere med et kvantitativt kapitalbegreb, men må være en morfologisk teori, en teori om kapitalens struktur og om de faktorer, som påvirker denne struktur. Og ud fra dette synspunkt kritiseres den moderne makroteoris tendens til at opfatte kapital som en homogen og substituerbar produktionsfaktor som ufrugtbar og ofte vildledende.

Et væsentligt punkt i bogens analyse er diskussionen af overinvestering og den deraf følgende nødvendighed for omgruppering af kapitalen. Synspunktet er her det, at en investering kan være en fejlinvestering, ikke blot fordi efterspørgslen efter kapitalens produktion viser sig at være bedømt forkert, men også fordi der ikke findes tilstrækkelige komplementære kapitalgenstande. Problemet bliver da at få den fejlinvesterede realkapital »revet løs« og over-

er en del af dette arbejde. Artiklen er det mest generelle oplæg til velfærdsanalyse, jeg ved af. Refereret ganske kort kan man sige, at der for det første vises, at under en række ganske generelle forudsætninger kan man aflede en række vigtige udsagn om optimale institutionelle organisationer. Med dette udgangspunkt er det for Tinbergen magtpåliggende at vise, at resultatet ikke bliver en fremhævelse af Vestens institutionelle organisationer som værende optimale, ej heller at de østeuropæiske er det. Man når til helt anderledes nuancerede bedømmelser. Dette fører atter frem til rent politiske betragtninger, hvor Tinbergen maler med en større farveskala end den gængse: sort og hvidt. Som det hedder hos Tinbergen: »... economic reality is less black and white than are the systems discussed. It may well be that the best economic regime is somewhere in between and much less difficult to determine than the optimum political structure«. (Kursivering er anmelderens). Udviklingen i Øst og Vest fortolkes til slut med fremhævelse af en række umiskendelige, »liberale« tendenser i Øst og en række »socialistiske« (for at bruge endnu et slagord, hvilket Tinbergen ikke ville kunne lide) tendenser i Vest. Disse tendenser fortolkes som bevægelser frem mod en mere optimal institutionel tilstand. Det vil ses, at der er sprængstof og politisk betonedede vurderinger trukket ind i analysen. Det er midlertid afgørende, at disse vurderinger ikke bliver lukket ind ad bagdøren. Det sker åbent og redeligt. Man kan så have forskellige opfattelser af, hvor langt man vil kunne nå med denne analyse. Tinbergen er optimist – anmelderen mindre troende.

På bogens sidste sider finder man en bibliografi over den kun 56-årige arbejder. Det er en liste, som tvinger én i knæ af beundring: Mere end 250 (tohundredeogfemti) trykte arbejder. Ikke alene er dette jo en arbejdspræstation af format, men frem for alt må den helt uomtvistelige, høje kvalitet, som har præget denne produktion, ihukkommes.

P. Nørregaard Rasmussen.*

* Dr. polit., professor ved Københavns Universitet.

L. M. Lachmann: Capital and its Structure, G. Bell and Sons, Ltd. London 1956. XI + 130 s., Pris 15 s.

Professor Lachmanns lille bog om kapitalteori bærer tydeligt præg af, at forfatteren er tilhænger af den østrigske skole, både med hensyn til kapitalteori og konjunkturteori. Han forsøger bl. a. at fortolke og modificere Böhm-Bawerks teorier for at gøre dem mere acceptable og anvendelige. Teorien om produktionsomvejenes større produktivitet og produktionsperiodens længde som et mål for kapitalindsatsen bliver således til en teori om »division of capital« analog med arbejdsdelingen, hvor de nye kapitaldeles specialisering, komplementaritet og manglende delighed muliggør, at kapitalens grænseeffektivitet kan være stigende med stigende mængder af kapital. Produktionsstrukturens forlængelse fortolkes som et forenklet udtryk for en tendens til forøgelse af antallet af processtadier i produktionsprocessen, hvor Böhm-Bawerks fejl først og fremmest skulle bestå i, at han antager, at produktet opholder sig en given tid på hvert procestrin, og altså anvender produktionsperioden som mål for antallet af processtadier.

Grundsynspunktet i bogen er, at realkapital er en gruppe af heterogene og komplementære produktionsfaktorer, således at kapitalteorien ikke kan operere med et kvantitativt kapitalbegreb, men må være en morfologisk teori, en teori om kapitalens struktur og om de faktorer, som påvirker denne struktur. Og ud fra dette synspunkt kritiseres den moderne makroteoris tendens til at opfatte kapital som en homogen og substituerbar produktionsfaktor som ufrugtbar og ofte vildledende.

Et væsentligt punkt i bogens analyse er diskussionen af overinvestering og den deraf følgende nødvendighed for omgruppering af kapitalen. Synspunktet er her det, at en investering kan være en fejlinvestering, ikke blot fordi efterspørgslen efter kapitalens produktion viser sig at være bedømt forkert, men også fordi der ikke findes tilstrækkelige komplementære kapitalgenstande. Problemet bliver da at få den fejlinvesterede realkapital »revet løs« og over-

ført til anden anvendelse på et område, hvor der findes komplementære produktionsfaktorer.

Dette er ifølge Lachmann situationen, når en »strong boom« støder mod »loftet« og kolliderer. Denne »østrigske« teori anvender Lachmann bl.a. til et forsøg på at udbygge Hicks' konjunkturteori.

Den økonomisk-politiske konklusion af disse konjunkturteoretiske betragtninger bliver for Lachmann, at i de senere stadier af en »strong boom« må man frem for alt ikke hindre rentefoden i at stige. Den stigende rentefod er nemlig en advarsel til investorerne om, at det kan blive vanskeligt at finde de fornødne komplementære produktionsmidler, og den kan derfor hæmme den fart, hvormed man støder mod loftet. Og efter sammenbruddet (og det uanset om det er en »strong boom« eller en »weak boom«, d.v.s. en konjunkturopgang, der bryder sammen, inden loftet nås, p. gr. af manglende effektiv efterspørgsel), mener Lachmann, at »a selective credit policy which reflects the degree of imperfection of the capital market, appears to be called for«. Selv om dette udtryk er lidt uklart, fremgår det af sammenhængen, at den selektive kreditpolitik skal tilsigte at »løsrive« den fejlinvesterede realkapital fra den kombination, hvori den findes, således at den kan overføres til andre produktionsområder, hvor den kan tænkes anvendt med større held.

Meget af dette er naturligvis kun ny suppe på en gammel pølsepind, og en kort anmeldelse er ikke stedet til at diskutere overinvesteringsteorien nærmere. Men det forekommer ret forbavsende, at prissystemet ikke selv bedst skulle være i stand til, i det omfang det overhovedet er muligt, at redressere de fejlinvesteringer, som opstår (og at en selektiv kreditpolitik skulle kunne indrettes til at klare dette job er dog en helt fantastisk ide). Af samme grund forekommer det også lidt overbevisende, at man ikke med en passende ekspansiv politik skulle kunne få den økonomiske aktivitet til at »bump« videre langs med loftet« i Hicks' model. At der på en række punkter kan ske overinvesteringer på grund af accelerationsprincippet, når ekspansionen

nærmer sig »loftet«, er naturligvis rigtigt, men et stigende renteniveau i sidste fase af højkonjunkturen vil næppe hindre disse inducerede investeringer, som formentlig ikke i større omfang er rentefølsomme. Dertil kommer, at det stigende renteniveau ikke vil have nogen positiv virkning i retning af, at efterspørgslen drejes i andre retninger, men kun kan medføre, at den nedgangskonjunktur, man frygter, kommer tidligere, end hvis man ikke griber ind. Tværtimod må en fornuftig politik gå ud på at fremkalde et faldende renteniveau, når man er i færd med at nå loftet, idet faldende rente i den situation må kunne muliggøre et skift bort fra de nu urentable investeringsområder over til fx. boligbyggeri. De allerede foretagne fejlinvesteringer vil i så fald efterhånden blive »indhentet« af den fortsatte vækst, hvis en sekundær anvendelse af de pågældende kapitalgenstande ikke har kunnet findes.

Sammenfattende må professor Lachmanns bog siges at være et lidt for løst udformet og for konjunkturteoriens vedkommende alt andet end overbevisende forsøg på at modernisere og rehabilitere den østrigske skoles teorier. Samtidig indeholder den imidlertid en række interessante og tankevækkende synspunkter, ikke mindst i dens generelle del, hvor realkapitalens heterogene og komplementære karakter understreges, og selv om kritikken af moderne teoris tendens til at opfatte realkapitalen som en homogen faktor skyder lidt over målet, er det nok alligevel et tiltrængt korrektiv.

Det er ikke en bog, som kan anbefales til en vid læserskare, men den indeholder mange elementer, som vil være af interesse for den, som interesserer sig for kapitalteoretiske problemer.

John Vibe-Pedersen.*

* Lektor ved Aarhus Universitet.